

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱՐԵՎԵԼԱԳԵՏՆԵՐԻ XXXI ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆԱՏԱՇՐՋԱՆ

2010 թ. հուլիսի 28-30-ին ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտում տեղի ունեցավ Երիտասարդ արևելագետների XXXI հանրապետական գիտական նստաշրջանը: Այն նվիրված էր Մերձավոր, Միջին և Հեռավոր Արևելքի, Կովկասի երկրների ու ժողովրդների պատմության, միջազգային հարաբերությունների և արևելյան մշակույթի հիմնախնդիրներին: Հնչեցին 51 զեկուցումներ, որոնցից 24 վերաբերում էին Թուրքիայի պատմությանը և անդրադառնում՝ ցեղասպանագիտության, օսմանագիտության և թյուրքագիտության մի շարք հիմնահարցերին, Հայկական հարցին ու Թուրքիայի ներկա քաղաքական զարգացումներին:

Հուլիսի 28-ին գիտաշխատողների, ուսանողների, զանգվածային լրատվամիջոցների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ կայացած լիազումար նիստը բացեց արևելագիտության ինստիտուտի երիտասարդ արևելագետների խորհրդի նախագահ *Սոնա Գրիգորյանը*: Ողջույնի խոսքով հանդես եկան ՀՀ ԳԱԱ հումանիտար գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս քարտուղար *Վլադիմիր Բարիադարյանը* և Արևելագիտության ինստիտուտի տնօրեն *Ռուբեն Սաֆրաստյանը*:

Այնուհետև լսվեցին մի շարք զեկուցումներ (նիստի նախագահ՝ *Ս. Գրիգորյան*), որտեղ հնչեցին ուշագրավ հարցադրումներ ու արժեքավոր դիտարկումներ Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրների ու ժողովրդների քաղաքական վիճակի, միջազգային հարաբերությունների և արդի զարգացման հեռանկարների վերաբերյալ: Թուրք-իսրայելական հարաբերությունների ձևավորման նախապատմությանն էր նվիրված պ. գ. թ. *Քրիստինե Մելքոնյանի* (ՀՀ ԳԱԱ ԱԻ)՝ «Իսրայել պետության ստեղծումը և թուրքական մամուլի արձագանքը (1948 թ.)» խորագրով զեկուցումը:

Լիազումար նիստի ավարտից հետո՝ նույն օրը, գիտական նստաշրջանը բաժանվեց երկու առանձին նիստերի: Առաջինը նվիրված էր իրանագիտությանը (ինստիտուտի նիստերի դաեյիճ, նիստի նախագահ՝ պ. գ. թ. *Գ. Բսկանդարյան*), իսկ երկրորդը՝ թյուրքագիտությանը (Թուրքիայի բաժին, նիստի նախագահ՝ պ. գ. թ. *Վ. Տեր-Մաթևոսյան*):

«Թուրքագիտություն» խորագիրը կրող նիստը բացեց Շ. Արխաղյանը (ԵՊՀ) «Սոթուն Շանյունը օղուգական ցեղերի նախահայր» գեկուցումով: Նա ներկայացրեց, թե որտեղից էին ծագում օղուգները և ովքեր էին նրանց նախնիները: ««Թուրքական մոդելը». նրա վերելքն և անկումն Կենտրոնական Ասիայի թուրքական հանրապետություններում» խորագրով գեկուցման մեջ Ն. Մինասյանը (ՀՊՄՀ), անդրադարձավ, թե «թուրքական մոդելի» գաղափարը ինչպես է կիրառվել Կենտրոնական Ասիայի թուրքական հանրապետություններում և հիմնավորեց, թե ինչու այն ընդունելություն չունեցավ այդ տարածաշրջանում: Թուրքական լեզվի առանձնահատկություններին նվիրված ուշագրով գեկուցումներով եանդես եկավ Հ. Ասատրյանը (ԵՊՀ) («Ներկա ժամանակների դրսևորումները թուրքերենի արևմտյան խմբի բառառներում») և Լ. Նաչատրյանը (ԵՊՀ) («Թուրքական լեզուների ներքին վախագղեցությունների շուրջ»):

Հուլիսի 29-ին գիտական նստաշրջանը ունեցավ չորս նիստ՝ «Արաբագիտություն» (ինստիտուտի նիստերի դահլիճ, նիստի նախագահ՝ պ. գ. թ. Ա. Առաքելյան), «Օսմանագիտություն» (Թուրքիայի բաժին, նիստի նախագահ՝ Տ. Մանուկյան), «Գրականություն, Արևելյան ժողովրդների գրական հուշարձաններ» (Իրանի բաժին, նիստի նախագահ՝ բ. գ. դ. Ա. Կոզմոյան) և «Հին Արևելք» (Հին Արևելքի բաժին, նիստի նախագահ՝ պ. գ. թ. Ռ. Ղազարյան) խորագրերով:

Օսմանագիտությանը նվիրված նիստում առաջինը գեկուցումով հանդես եկավ Վ. Հարությունյանը (ՀՀ ԳԱԱ ԱԻ): Նա՝ «Ալիիները հայկական աղբյուրներում» գեկուցման մեջ դիտարկեց հայ հեղինակների մոտ ալիիների վերաբերյալ եղած հիշատակումները: «Պատմագիր Ահմեդ Ջնդեթ փաշան Ասի կաթողիկոսության մասին» Կ. Շիրոյանի (ՀՀ ԳԱԱ ԱԻ) գեկուցումը վերաբերում էր 19-րդ դարի կեսի Սսի կաթողիկոսության պատմությանը: Նա օգտագործելով հայտնի թուրք տարեգիր Ահմեդ Ջնդեթ փաշայի «Թեզաքիր» աշխատության մեջ առկա գրառումները Սսի կաթողիկոսության մասին, համեմատական գուգահեռներ էր անցկացնում հայ պատմագիրների և թուրք պատմագրի մոտ պահպանված նյութերի միջև: Ա. Քարտաշյանը (ԵՊՀ) «Օսմանյան կայսրության ոչ մուսուլման հպատակների իրավական հիմնախնդիրները իսլամի դիտանկյունից» խորագրով գեկուցումն մեջ վերլուծեց Օսմանյան կայսրությունում քրիստոնյա հպատակների իրավական հիմնախնդիրները,

փաստելով, որ դեկավար շրջանակներն, առաջնորդվելով շարիաթական սկզբունքներով, նրանց հանդեպ կիրառել են կրոնական և կենցաղային բազմաթիվ սահմանափակումներ և այս կերպ խաթարել են ոչ մուսուլման հայատականների սոցիալական հենքը՝ նվազեցնելով տնտեսության մեջ վերջիններիս ազդեցությանն ու կշիռը: *Գ. Վարդանյանը* (ՀՀ ԳԱԱ ՀՅԹԻ) անդրադարձավ Առաջին աշխարհամարտի նախօրեին հույն բնակչության թվաքանակի հիմնախնդրին նվիրված զեկուցումով («Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին Օսմանյան կայսրությունում հույն բնակչության թվականակի խնդիրը»): «Արևմտահայ մամուլը «Մամուլի ազատության» հ գրաքննության վերահաստատման շրջանում» խորագրով զեկուցման մեջ *Տ. Ղալթախյանը* (ՀՀ ԳԱԱ ՀՅԹԻ) հանգամանալիորեն ներկայացվեց, թե ինչպես է 1908 թ. Օսմանյան կայսրությունում սահմանադրության հռչակումով վերացված գրաքննությունը դրսևորվել արևմտահայ մամուլի կյանքում: Ուշագրավ զեկուցումներով հանդես եկան *Ե. Հարությունյանը* (ՌՀ(Ա)Հ) («Անժուլյան նեղուցների հիմնահարցն Առաջին համաշխարհային պատերազմից հետո») և *Ա. Ալավերդյանը* (ՀՀ ԳԱԱ ՀՅԹԻ) («Ազգային վաքբամասնությունների դեմ ուղղված քեմալականության դրույթների մշակումը Էրզրումի և Ավագի 1919 թ. համաժողովներում»):

Բացի այդ, հուլիսի 29-ին «Գրականություն, Արևելյան ժողովրդների գրական հուշարձաններ» ընդհանուր խորագրով նիստում եղան երկու ելույթներ, որոնք ես կառանձնացնեմ, քանի որ վերաբերում էին թուրքական գրականությանը: Առաջինը՝ բ. գ. թ. *Տ. Պետրոսյանի* (ԵՊՀ) «Քաղաքացիական քնարերգությունը օսմանյան գրականության մեջ (19-րդ դարի վերջ)» թեմայով զեկուցումն էր, որում խոսվեց 19-րդ դարավերջին սուլթան Աբդուլ Համիդ II-ի բռնապետական վարչակազմի օրոք ծնունդ առած, զարգացած և իր վախճանն ապրած «Աեֆվեթ-ի ֆյունունի գրականությունը» խորագիրը կրող գրական ուղղության մասին: Իսկ երկրորդը՝ *Ա. Ոսկանյանի* (ՀՀ ԳԱԱ ՀՅԹԻ) ելույթն էր, որում դիտարկեց թուրք արձակագիր Օրհան Փամուկի ստեղծագործություններում գույների խորհրդապաշտական նշանակությունը («Գույների խորհրդապաշտությունը Օրհան Փամուկի վեպերում»):

Հուլիսի 30-ին գիտական նստաշրջանը շարունակեց իր աշխատանքը. անցկացվեցին երեք նիստեր՝ «Հեռավոր Արևելք»

(ինստիտուտի նիստերի դահլիճ, նիստի նախագահ՝ պ. գ. թ. Ա. Հարությունյան), «Թուրքիայի պատմություն» (Թուրքիայի բաժին, նիստի նախագահ՝ պ. գ. թ. Ք. Մելքոնյան) և «Ցեղասպանությունը և Հայկական հարցը» (ինստիտուտի նիստերի դահլիճ, նիստի նախագահ՝ Ա. Հովհաննիսյան) խորագրերով:

«Թուրքիայի պատմություն» ընդհանուր խորագրով նիստում հնչած ելույթները վերաբերում էին Թուրքիայի նորագույն պատմությանը և հատկապես մեծ ուշադրություն դարձվեց արդի փուլին: Ա. Մելքոնյանի (ՀՀ ԳԱԱ ՄԻ) «Հակասությունները ստամբուլահայ համայնքում (1945–1947թթ.)» վերնագրով գեկուցումն անդրադարձ էր հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում ստամբուլահայ համայնքում ծագած հիմնախնդիրներին, հատկապես մեծ ուշադրության դարձնելով Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքական տեղապահ Գևորգ արքեպիսկոպոս Արսլանյանի գործունեությանը: Լ. Բազրասյան (ԵՊՀ) իր գեկուցումում «Թուրքիայում փախստական, ապաստան հայցող և ապօրենի բնակություն հաստատած անձանց խնդիրների շուրջ» ներկայացրեց Թուրքիայում ապօրենի բնակություն հաստատած և փախստական անձանց խնդիրները, առավել ևս, որ նրանց շարքերում կան նաև ապօրենի բնակվող հայեր, որոնց փաստ հաճախ օգտագործվում է թուրքական իշխանությունների կողմից քաղաքական միտումներով: «Եվրոպայում Թուրքիայի ժողովրդագրական քաղաքականությունը Ֆրանսիայի օրինակով» խորագիրը կրող Կ. Խոջայանի (ՌՀ(Ս)Հ) գեկույցը դիտարկում է թուրքերի մասայական արտագաղթը դեպի Ֆրանսիա, փաստելով, որ այդ նրկյում այսօր թուրքական համայնքը հասնում է 400-500 նազարի: Վերջին տարիների Թուրքսիական բարի դրացիական երկողմանի հարաբերությունների զարգացմանն անդրադարձավ Ա. Մարգսյանը (ԵՊՀ) գեկուցման («Թուրք-սիրիական հարաբերությունները արդի փուլում») մեջ:

Նստաշրջանի վերջին նիստը, որը կյում էր «Ցեղասպանությունը և Հայկական հարցը» խորագիրը բացեց Ա. Մկրտումյանը (ՀՊՄՀ) «Ն. Պ. Բզնատեհը և Հայկական հարցը Ադրիանապոլսի զինադադարից մինչև Սան Ստեֆանոյի նախնական հաշտության պայմանագիր» գեկուցումով: Նա անդրադարձավ Հայկական հարցի շուրջ 1877-1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմից հետո ընթացած քննարկումների ընթացքում ռուս դիվանագետ Ն. Պ. Բզնատեհի ունեցած

դերակատարությանը: Ա Ալեքսանյանն (ՀՀ ԳԱԱ ՀՅԹԻ) իր «Ֆեդասպանություն և սեռասպանություն (գենդերոցիդ)» զեկուցման մեջ գենդերոցիդը դիտարկեց որպես ցեղասպանության բաղկացուցիչ մաս: Հ Արամյան (ՀՊՄՀ) էլ իր «Տերությունների վերջին բանակցությունները Հայկական հարցի շուրջ (ըստ թուրքական մամուլի)» զեկուցմամբ անդրադարձավ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո Հայկական հարցի հետ կապված՝ խորհրդա-թուրքական հարաբերություններում ծագած ճգնաժամին և, որ ժամանակակից թուրք հեղինակների մի մասը հաշվի առնելով երկրում առկա հակամարտիկյան տրամադրությունները, նորովի է գնահատում ԱՄՆ-ի հետպատերազմյան վարքագիծը ու այլևս Վաշինգտոնին չեն դիտում որպես Թուրքիայի ազատարարի: «Մշակույթային մոդելները» որպես ամբողջի վարքի կազմակերպման ազդակներ Հայոց ցեղասպանության համատեքստում» զեկուցման մեջ Հ Գրիգորյանն (ՀՀ ԳԱԱ ՀՅԹԻ) վարձեց հիմնավորել, որ ոչ թե մշակույթը կամ բնագոյն է ձևավորում վարքը, այլ՝ «մշակույթային մոդելներն» են ազդակներ, գրգռիչներ հանդիսանում բնագոյն արթնացման համար: Ա Գրիգորյանի (ՌՀ(Մ)Հ)՝ «Հայոց ցեղասպանության հարցը Գերմանիայի թուրքական համայնքի օրակարգում» թեմայով զեկուցման մեջ լուսարանվեցին Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը կանխելու ուղղությամբ Գերմանիայի թուրքական համայնքի կողմից ձեռնարկված քայլերը:

Նույն օրը՝ հուլիսի 30-ին տեղի ունեցավ Երիտասարդ արևելագետների XXXI նախապետական գիտական նստաշրջանի փակումն ու արդյունքների ամփոփումը: Ինստիտուտի տնօրեն՝ Ռ. Մախրաստյանը դրական միտում նամարվեց ինչպես տարեցտարի ավելացող մասնագետների թիվը, այնպես էլ նրանց զեկուցումների թեմաների լայն շրջանակը: Նրա գնահատմամբ՝ գիտաժողովը ընթացավ գիտական մակարդակով և վերջինիս արդյունքները ապացուցեցին, որ արևելագիտությունը ոչ միայն Հայաստանում պահպանում է իր դիրքերը, այլև զարգանալու հնարավորություն ունի:

2010 թ. հուլիսի 28-30-ին ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտում կայացած Երիտասարդ արևելագետների XXXI հանրապետական գիտական նստաշրջանի լավագույն նյութերը կընդգրկվեն ինստիտուտում հրատարակվող «Մերձավոր Արևելք» ժողովածուի 7-րդ հատորում:

ՄԵԼՔՈՆՑԱՆ ՔՐԻՍՏԻՆԵ